

Ismail
Kadare

Păpușa
Portretul mamei

Traducere din albaneză de
MARIUS DOBRESU

HUMANITAS
fiction

În aprilie 1994, fratele meu de la Tirana ne-a anunțat că mama era pe patul de moarte.

Am luat, împreună cu Helena, primul avion de la Paris, cu speranța că o vom mai găsi în viață. Am găsit-o în viață, dar inconștientă. Era în comă, în apartamentul mătușii mele de pe strada Qemal Stafa, unde o duseseră cu câteva săptămâni înainte, pentru a o putea îngriji mai bine.

Vărul meu primar, Besnik Dobi, omul care o purtase în brațe până acolo, după ce mi-a explicat de ce preferase s-o ducă așa pe o distanță atât de scurtă, din strada Dibrei până pe Qemal Stafa, a adăugat: Și, în plus, e foarte ușoară.

În încercarea de a-mi explica și mai bine, a repetat aproape cu aceleași cuvinte ceea ce-mi spusese deja: Incredibil cât de ușoară e! Parcă ar fi de hârtie.

Ca o păpușă de hârtie.

Nu sunt sigur dacă ultimele cuvinte au fost ale lui sau le gândisem eu, dar am avut senzația că-mi sună firesc. Ca și când tot ceea ce auzeam îmi era extrem de familiar.

Mi-a revenit în minte o scenă cunoscută, repetată deseori la noi acasă, când fetele mele se jucau cu mama lor de-a păpușile. Ea ședea răbdătoare acolo, în vreme ce ele îi puneau în păr tot felul de funde și zorzoane, repetând întruna: Stai, mamă, nu te mișca!

Sigur că Helena se simțea oarecum stingheră în postura aceea, dar n-avea cum să le refuze: Mama nu spune nimic, repetau ele. Îi place, ce știi tu?

Ușoară. Treptele de lemn de acasă, scârțâind de obicei, păreau mute sub pașii ei. Căci, la fel ca pașii, totul la ea era ușor: hainele, vorba, oftatul.

În cartier, mai apoi la școală, am învățat o mulțime de poezii despre mamă. Erau, tot așa, și poezii, ba chiar și un cântec, despre cei care n-o aveau, în care cuvintele *fără mamă* se repetau într-un mod ce te mișca până la lacrimi. Nu știam ca vreunul dintre prietenii mei de joacă să n-aibă mamă, sau poate o fi fost vreunul, dar nu ne-a zis. După cum spunea un coleg de clasă, e rușinos să nu ai mamă, în vreme ce altul, din clasa B, îl contrazicea, spunând că rușinos e să nu ai tată. Două dintre colegile noastre,

Ylberia și Ela Laboviti, râdeau de ei, deoarece, după mintea lor, nu numai că băieții confundau cuvântul „rușine“ cu „milă“, dar nici nu înțelegeau nimic din ceea ce spuneau.

Oricum ar veni, treaba asta cu mama nu era atât de simplă, adică nu era suficient s-o ai pentru ca toate celelalte să nu mai conteze. Ai fi putut cânta toată ziua „Dragă mamă, mama mea, cea mai bună dintre toate, ce bine miroși, trilili și tralala“, și totuși să fii nemulțumit. Unii, chiar dacă n-o spuneau, se supărau, căci, în comparație cu ale altora, mamele lor nu erau atât de tinere, ca să nu spunem că erau bătrâne. Dar nici asta nu părea mare scofală, dacă te gândeai că la școala din cartierul vecin erau nu una, ci două mame divorțate. Sau cazul lui Pano X., care a venit la școală plângând, pentru că cineva, pe stradă, îi strigase „fii de curvă“, și nu s-a liniștit decât atunci când Ylberia și Ela Laboviti i-au explicat că cei ce folosesc cuvântul ăla care începe cu „c“ pentru mamele altora se simt cu musca pe căciulă.

Am înțeles foarte repede că și eu aveam o problemă cu mama, dar una fără nici o legătură cu cele de până acum. Era vorba în principal despre trupul ei ușor ca fulgul, pe care l-am crezut mai târziu făcut din hârtie sau ghips. Vag la început, apoi din ce în ce mai clar, înțelegeam că tot ceea ce nu lipsea

niciodată din poeziile și cântecele despre mamă – laptele, sânul, parfumul, căldura maternă – mie îmi era greu să găsesc la ea.

Nu era vorba despre răceală. Dragostea ei era vădită de la o poștă. Și grija. Problema se afla în altă parte, cum mi-am dat seama mai apoi, avea de-a face cu stânjeneala ei de a le arăta, de a depăși un prag, ceea ce, după cum se vede, îi era imposibil.

Pe scurt, de timpuriu am înțeles că mama mea, mai mult decât mamele din poezii, părea un soi de imagine, de contur din care nu putea să iasă. Chiar și albeața chipului ei, mai ales când se *sulemenea*, cum o învățase Kako Pino, bătrâna care le farda pe tinerele mirese din Gjirokastra, a cărei casă era aproape lipită de a noastră, deci chiar și albeața ei era inexpressivă ca o mască. Mai târziu, când în cursul unei călătorii în Japonia aveam să văd pentru prima dată o reprezentație de teatru *kabuki*, albeața chipurilor actorilor mi s-a părut familiară. Exprima același mister pe care-l exprima și chipul mamei, un mister de păpușă, de păpușă blândă.

Din aceeași categorie, ca în filmele de desene animate, făceau parte și lacrimile ei. În majoritatea cazurilor nu le înțelegeam rostul. Tot așa cum nu puteam pricepe cum de era posibil ca, ani la rând, să n-o simt intrând și ieșind de la toaletă, de parcă nici n-ar fi fost vreodată acolo.

Mamele sunt ființele cel mai greu de înțeles, mi-a spus într-o seară, la cină, Andrei Voznesenski. Eram invitat, împreună cu Helena, la Alain Bosquet, unde, printre altele, l-am întrebat pe Andrei ceva despre versurile lui, scrise în formă de semianagramă, care făcuseră vâlvă la Paris. Printre ele era un vers în care cuvântul mamă, în rusă *mat* (urmat de semnul moale), se repeta de trei ori: *Matmatmat*, iar a patra oară era doar *ma*, care la finalul versului, împreună cu litera „t” din ultimul *mat* (mamă), dădea cuvântul *tma*, care înseamnă *beznă*.

În seara aceea, Voznesenski era într-o stare sufletească groaznică, care, pesemne, s-a transmis și în explicația pe care a dat-o versurilor. A fost prima și ultima mea întâlnire cu el, așa că n-am mai avut ocazia să aflu ce voise să spună cu asta. Explicația avea de-a face mai mult sau mai puțin cu relația dintre cuvintele *mamă* și *beznă*, conform căreia omul iese din pântecul mamei ca din beznă, și asta e un vârtej fără sfârșit – *matma*, *mamabeznă* –, unde mama, ca și bezna, rămâne un mister.

În vreme ce lacrimile mamei îmi era greu să le explic, tristețea ei mi se părea explicabilă. Și asta pentru că despre ea vorbea singură, folosind chiar o expresie care, după ce mă speriasse la început, ori de câte ori mi-o aminteam continua să-mi înghețe sângele în vine: Mă înghite casa!

Foarte repede am aflat că aceasta era expresia cea mai obișnuită pentru a spune că te plictisești acasă. Ceea ce nu mă oprea ca, după un capriciu pe care l-am avut o vreme, de a descâlci sensul ascuns al cuvintelor, să mă torturez singur, închipuindu-mi cât de cumplit ar fi fost dacă, într-o bună zi, casei în care locuiam i-ar fi trecut prin cap să mă înghită.

Mama, chiar dacă pentru multe altele ar fi putut părea misterioasă, nu făcea un secret din faptul că nu-i plăcea casa noastră.

La o primă vedere, lucrul acesta ar putea părea inexplicabil: o fată de șaptesprezece ani intră ca soție într-o casă foarte mare. Voluntar sau involuntar, primul ei gând, chiar ținut secret, o fi fost că o asemenea casă se întreține greu. Cu atât mai mult pentru o fată care, după cum aveam să aflăm mai apoi din povestirile surorilor ei, era adesea certată de părinți pentru că nu depune destul zel în treburile casnice. În plus, mai era și singura noră în casa aceea, fără a spera că avea să mai apară vreuna, deoarece tatăl meu nu avea frați.

În afara faptului că era uriașă, casa era veche și sumbră. Și, ca și cum asta n-ar fi fost de ajuns,